

УДК [378.2+371.261]:796.01(477)

Макареня В. В., Бутенко В. В.

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА СУКУПНОСТІ КАНДИДАТСЬКИХ ТА ДОКТОРСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ У ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

На основі репрезентативної вибірки авторефератів дисертацій, захищених в Україні за період з 1992 по 2001 рік включно, була зроблена їх рейтингова оцінка та побудовані відповідні ранжировки їх розподілу за шифрами спеціальностей і місцями захисту. На цій основі було проведено аналіз теоретичної бази у галузі фізичної культури і спорту.

Сильне і здорове суспільство не можна побудувати як таке, абстрагуючись від реальності. Не може бути здорового суспільства, що забезпечує своє відтворення та процвітає, якщо немає турботи про людей, які становлять суспільство як соці-

альну систему, про кожного його члена зокрема. Саме тому у ч. 1 ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

У повсякденному житті реалізацію одного з цих принципів покладено на фізичне виховання та спорт. Але ці галузі не можуть отримати належного розвитку, якщо не буде вирішено питання про їх теоретичне підґрунтя, яким виступає наука фізичного виховання, та повсякденні заняття з фізичного виховання як її прикладна реалізація.

У цій статті будується та аналізується розподіл авторефератів дисертацій, захищених з фізичного виховання та спорту в Україні, за роками, шифрами спеціальностей, типами та місцями їх захисту за період з 1992 по 2001 рік включно, а також пропонуються їх аналіз та питання, що потребують подальшого висвітлення у даній галузі.

На основі електронного каталогу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського на листопад 2001 року у розділі «Фізичне виховання та спорт» ми ідентифікували 165 записів авторефератів дисертацій, випущених з 1992 по 2001 рік включно і захищених в Україні.

Додатково нами на основі каталогів Державної наукової технічної бібліотеки України та звичайного каталогу Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського були включені в цю вибірку ще 129 записів авторефератів дисертацій. Загалом за десятиліття було 294 автореферати дисертацій, захищених в Україні з фізичного виховання та спорту. Вищевказані розподіли цих авторефератів дисертацій за роками наведено у табл. 1 і 2.

Таблиця 1. Розподіл авторефератів дисертацій за роками і шифрами спеціальностей (фізичне виховання та спорт)

№ пор.	Шифр спеціальності	Тип дисертації	Роки										Сума	Разом
			1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001		
1	24.00.01	докт. канд.	–	–	–	–	1	7	1	1	1	–	11	88
			–	–	–	–	8	14	15	18	13	9	77	
2	24.00.02	докт. канд.	–	–	–	–	–	1	–	–	1	–	2	105
			–	–	–	–	3	13	17	27	33	10	103	
3	13.00.04	докт. канд.	–	3	1	2	–	–	–	–	–	–	6	71
			15	19	17	11	–	–	2	–	1	–	65	
4	05.13.02	докт. канд.	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1	1
			–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
5	13.00.01	докт. канд.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4
			–	–	–	1	2	–	1	–	–	–	4	
6	13.00.03	докт. канд.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2
			–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	2	
7	03.00.13	докт. канд.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
			–	–	–	–	1	–	–	1	1	–	3	
8	Інші спеціальності у цій галузі	докт. канд.	–	–	1	2	–	–	–	–	–	–	3	21
			1	–	4	3	2	2	3	1	1	1	18	
	Сума	докт. канд.	–	3	2	4	2	8	1	1	2	–	23	294
			16	19	21	15	16	29	40	47	49	19	271	
	Разом		16	22	23	19	18	37	41	48	51	19	294	

Таблиця 2. Розподіл авторефератів дисертацій за роками та місцями захисту (фізичне виховання та спорт)

№ пор.	Місце захисту	Тип дисертації	Роки										Сума	Разом
			1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001		
1	Національний університет фізичного виховання і спорту України	докт. канд.		1		4	1	7	1	1	2		17	183
			11	17	12	9	11	26	25	28	18	9	166	
2	Волинський державний університет ім. Лесі Українки	докт. канд.	–	1	–	–	–	–	7	13	25	1	47	47
3	Львівський державний інститут фізичної культури	докт. канд.	–	–	1	2	1	1	1	1	2	5	16	17

Продовження табл. 2

№ пор.	Місце захисту	Тип дисертації	Роки										Сума	Разом
			1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001		
4	Харківський педагогічний університет ім. Г. Сковороди	докт. канд.	- 3	- -	- 3	- 2	- -	- -	- 1	- -	- -	- -	- 9	9
5	Харківський державний інститут фізичної культури	докт. канд.	- -	1 -	1 -	- -	- -	- -	- -	1 -	- -	- -	2 1	3
6	Львівський державний університет ім. І. Франка	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	1 -	- -	- -	- -	- -	1 -	1
7	Рівненський державний гуманітарний університет	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	2 -	2 -	2
8	Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	1 -	1 -	1
11	Харківський художньо-промисловий інститут	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	1 -	- -	- -	- -	- -	1 -	1
12	Національний медичний інститут ім. О. Богомольця	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	1 -	- -	- -	- -	- -	1 -	1
13	Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка	докт. канд.	- -	- -	- -	- -	- -	- -	1 1	1 1	- -	- -	2 2	2
14	Одеський державний медичний інститут	докт. канд.	- -	- -	1 1	1 1	1 1	- -	- -	- -	1 1	- -	4 -	4
15	Інші	докт. канд.	- 2	1 1	5 5	1 1	1 2	2 5	3 3	2 2	- -	3 20	23	23
	Сума		- 16	3 19	2 21	4 15	2 16	8 29	1 40	1 47	2 49	- 19	23 271	294
	Разом		16	22	23	19	18	37	41	48	51	19	294	

З табл. 1 видно значну активність захисту дисертацій за спеціальностями 24.00.01 (Олімпійський та професійний спорт) та 24.00.02 (Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення) починаючи з 1996 року. Особливу увагу в ці роки було приділено розробці науково-методичних аспектів фізичного виховання різних груп населення, у першу чергу учнів загальноосвітніх шкіл. Методичний характер виконаних дисертаційних робіт обумовив їх захист у наукових рада багатьох педагогічних вузів України. Роботи за спеціальністю 24.00.01 (Олімпійський та професійний спорт) переважно захищалися у спеціалізованій раді Національного університету фізичного виховання та спорту. Монопольне становище цього вузу зумовило його лідерство у ранжуванні загальної кількості захистів дисертацій.

Поряд з НУФВСУ у даній науковій галузі активно працювали і працюють наукові ради Волинського державного університету ім. Лесі Українки, Харківського педагогічного університету ім. Г. Сковороди та Львівського державного інституту фізичної культури.

З табл. 1 та 2 видно, що на перші 3 шифри спеціальностей та місць захисту припадає відповідно 89,8 і 84,0 % усіх авторефератів дисертацій.

Об'єктивну характеристику розподілу авторефератів дисертацій, враховуючи різне середнє значення кандидатської та докторської дисертацій, можна отримати, скориставшись методикою, запропонованою Московкіним В. М., Божко Л. Д. [1]. Ми будемо розглядати сумарні кількості випущених авторефератів дисертацій за десятирічний період часу. Позначимо ці кількості для кандидатських і докторських дисертацій у випадку i -го місця захисту (або i -ї спеціальності) відповідно через N_{ki} та N_{di} і введемо такий інтегральний показник активності захисту дисертацій:

$$I_i = \gamma_k \frac{N_{ki}}{\max_i \{N_{ki}\}} + \gamma_d \frac{N_{di}}{\max_i \{N_{di}\}}, \quad (1)$$

де γ_k та γ_d - середні значення (вагові коефіцієнти) підготовки кандидатської і докторської дисертацій, відповідно $\gamma_k + \gamma_d = 1$. У знаменнику

формули (1) стоять максимальні значення кількості авторефератів та дисертацій, вибрані за рядами місць захисту.

Для розрахунку вагових коефіцієнтів пропонується таке співвідношення:

$$\frac{\gamma_d}{\gamma_k} = \frac{\sum_{i=1}^n N_{ki}}{\sum_{i=1}^n N_{di}} = \alpha, \quad (2)$$

звідки

$$\gamma_k = \frac{1}{1+\alpha}, \gamma_d = 1 - \gamma_k = \frac{\alpha}{1+\alpha}. \quad (3)$$

У нашому випадку $\frac{\gamma_d}{\gamma_k} = \alpha = 6,3$; $\gamma_k = 0,14$; $\gamma_d = 0,86$.

Для умов табл. 1 маємо: $\max_i \{N_{ki}\} = 103$; $\max_i \{N_{di}\} = 11$, а для умов табл. 2 – $\max_i \{N_{ki}\} = 166$; $\max_i \{N_{di}\} = 17$. Тоді основні нові деталізовані ранжировки шифрів спеціальностей та місць захисту наведемо у табл. 3 і 4.

Таблиця 3. Ранжування шифрів спеціальностей з фізичної культури та спорту за інтегральними показниками активності захисту дисертацій за період 1992-2001 рр. включно

№ пор.	Шифр спеціальності	I_i	$N_{ki} + \alpha N_{di}$	Місце за $N_{ki} + \alpha N_{di}$
1	24.00.01	0,96	146,3	1
2	24.00.02	0,30	115,6	2
3	13.00.04	0,56	102,3	3

Таблиця 4. Ранжування місць захисту дисертацій з фізичної культури і спорту за інтегральними показниками активності їх захисту за період 1992-2001 рр. включно

№ пор.	Місце захисту	I_i	$N_{ki} + \alpha N_{di}$	Місце за $N_{ki} + \alpha N_{di}$
1	Національний університет фізичного виховання і спорту України	1	273,1	1
2	Волинський державний університет ім. Лесі Українки	0,04	47	2
3	Львівський державний інститут фізичної культури	0,06	22,3	3
4	Харківський педагогічний університет ім. Г. Сковороди	0,01	9	4

При порівняльному аналізі сумарної кількості авторефератів дисертацій за спеціальностями 24.00.01 та 24.00.02 ми помітили, що через нормування кількості докторських авторефератів на значно менше максимальне їх значення в порівнянні із нормуванням кандидатських авторефератів виникає гіпертрофована значимість докторських дисертацій. Це призвело до того, що спеціальність 13.00.04 в ранжировці за інтегральним показником I_i випереджає спеціальність 24.00.02, хоча на перший погляд здається, що сукупність 2 докторських та 103 кандидатських дисертацій з 24.00.02 більш значима, ніж 6 докторських та лише 65 кандидатських зі спеціальності 13.00.04. Формула (2) дає можливість перейти до поняття «умовних кандидатських дисертацій», що дозволить виміряти середню значимість будь-якої сукупності кандидатських та докторських дисертацій.

Дійсно, якщо середня значимість однієї докторської дисертації в a разів перевищує аналогічну значимість кандидатської дисертації, тоді середня сумарна значимість N_d докторських дисертацій, обчислена в кількості «умовних кандидатських дисертацій», буде дорівнювати αN_d .

Звідси середня сумарна значимість довільної сукупності кандидатських і докторських дисертацій $\{N_k, N_d\}$ може бути виміряна в «умовних кандидатських дисертаціях» у вигляді: $N_k + \alpha N_d$. На основі цього інтегрального показника проведені відповідні розрахунки, показані в табл. 3 і 4. В цих же таблицях показані місця шифрів спеціальностей та місць захисту дисертацій в ранжировках за вищевказаним показником. Ці ранжировки елімінують невідповідності, властиві ранжировкам за інтегральним показником I_i .

Це стосується кількісної сторони питання. Що ж до актуальності проведених дисертаційних досліджень та їх тематики, то умовно можна виділити такі основні напрямки наукових розробок:

- фізичне виховання підростаючого покоління, діти дошкільного віку та учні - 22 %;
- студенти - 10 %;
- професійний спорт - 52 %;
- лікувальна фізкультура, реабілітація хворих - 16 %.

Отже, найактуальнішим напрямком наукових досліджень є сфера професійного спорту - 52 % від загальної кількості захищених дисертаційних робіт. Слід підкреслити, що найменш розробленими залишаються питання науково-методичного забезпечення навчального процесу з фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів - лише 10 % робіт.

Висновки

Рейтингова оцінка наукової бази у галузі фізичної культури і спорту, напрацьованої за роки незалежності нашої держави, свідчить про найбільшу питому вагу робіт з проблем олімпійського та професійного спорту.

1. *Москочкин В. М., Божко Л. Д.* Методология рейтинговой оценки совокупности кандидатских и докторских диссер-

Провідну позицію за місцем захисту дисертацій займає Національний університет фізичної культури та спорту.

Доведено доцільність використання методики рейтингової оцінки дисертаційних робіт і у галузі фізичної культури та спорту.

- тацій на примере географических наук // Наука і наукознавство.-2001.-№ 1.-С. 71-77.

V. V. Макагуна, V. V. Вшенко

THE RANGING EVALUATION OF PH. D. RESEARCH PAPERS IN THE FIELD OF PHYSICAL TRAINING AND SPORTS

Using short descriptions of Ukrainian Ph.D. research papers (from 1992 till 2001 including) as a sampling there has been done their ranging to the divisions based on the codes of the specialization and places of research presentations. This information has allowed us to conduct the research of theoretical basis in the field of physical training and sports.